

"שִׁיר-חֲנֻכַּת הַבַּיִת" – עיון במזמור ל'

1 מבוא – כיצד יש ללמוד את מזמורי תהלים:

1.1.1 יש לחתור לפירוש אחד: ראב"ע, יסוד דקדוק (מהד' אלוני), ירושלים תשמ"ה, עמ' 86: וכל מבין לשמוע אם יפרש המקרא, והוא לא עמד בסוד דקדוק לשון הקדש יגשש כעורים קיר (ע"פ ישעיהו נ"ט, י) והוא לא ידע במה יכשל (ע"פ משי' ד' יט)! ובאמרו: 'יש לפסוק עשרה טעמים' יתהלל בנפשו ויעזז במחשבתו מעשרה שליטים (ע"פ קה' ז', יט), ושמע השומע ונוספה גדולת מעלת חכמת המפרש. והדבר הפך, כי בשומו טעמים רבים לפסוק לא ידע אי זה יכשר הזה או זה, גם יתכן שלא יחבר בפירושו פירוש האמת. כי כל מחבר ספר, נביא היה או חכם טעם אחד לדבריו.

2 ביאור המזמור

2.1 [ב] אַרְוֹמֶמֶךָ ה' כִּי דַלִּיתָנִי וְלֹא-שָׁמַחְתָּ אִיבֵי לִי: [ג] ה' אֱלֹהֵי שְׁוַעְתִּי אֱלִיד וְתִרְפְּאֵנִי:

2.1.1 "דליתני" פירושו "הגבהת אותי" – רש"י:

ארוממך יי' כי דליתני – הגבתני.

2.1.2 רימוס כנגד רימוס – ראב"ע:

ארוממך – כנגד דליתני.

2.1.3 מדוע בחר המשורר דווקא בפועל "דליתני"? הרב אלחנן סמט:¹

שני הפעלים הבאים כאן, קרובים בעניינם: שניהם עניינם הגבהה. מדוע אפוא לא השתמש המשורר באותו פועל עצמו כדי לבטא את הקשר בין הגבהת ה' אותו לבין 'הגבתני' את שם ה'? יכול היה לומר 'ארוממך ה' כי רוממתני'.

התשובה על כך היא ששתי פעולות הגבהה שונות מתוארות בפסוקנו: הגבהה מן המישור לגובה, הבאה לידי ביטוי בשורש רו"ם, והגבהה מן המעמקים אל פני השטח הבאה לידי ביטוי בשורש דל"ה.

2.1.4 "דליתני" פירושו "הפכת אותי לדל" – רבי משה אלשיך:²

או יהיה אומר דליתני מלשון דלות וחולשה וחולי כמה דאת אמר (שמואל ב יג ד): "מדוע אתה ככה דל בן המלך"... כי בהיות על איש עוונות גברו מנו והוא צדיק בעיניו ומת הוא בעולם הזה ולא יחיה לעולם הבא על עוונותיו, יחליאנו ה' על ערש דוי למען עודנו חי יתן אל לבו על מה עשה ה' ככה לאיש ההוא אם לא חטא לה', ומורק בייסורין ושוטף מחלאת אשמתו ויחיה ולא ימות... כי אם לא היה נחלה לא הוה חלי ולא מרגיש כי הוא רשע למות ולא יתקן את אשר עותו, וימות חייב:

2.1.5 הצרה של בעל המזמור היא מחלה קשה – ראב"ע לפס' ב-ג:

ולא שמחת – ככתוב במזמור 'אשרי משכיל אל דל' (תה' מא); כי דרך אחד לשניהם.³ ה' – טעם שוועתי אליך – לבדך, ולא לרופא, ותרפאני.

2.1.6 הצרה של בעל המזמור היא אויבים – ר' מנחם המאירי:

וענין ותרפאני – רוצה לומר: מחולי צרות האויבים וטרדותיהם ורוב מלחמותיהם עמי.

2.1.7 הקשיים בפירוש ספר תהלים – חוקר המקרא הרמן גונקל:⁴

כך מספר בעל הקינה... על אויביו הרבים, מבלי שאי-פעם יגדיר מאיזה סוג הם. אנו שואלים: האם הם אויבי דתו, או עמו, או אויביו האישיים? ואם הם אויביו האישיים, מדוע הם מאיימים עליו? מה יש

¹ הרב אלחנן סמט, "ארוממך ה' כי דליתני: מזמור ל' (חלק ב)", בית המדרש הוירטואלי, מקור מקווה: http://www.etzion.org.il/vbm/archive/13-tehilim/11thilim30_rtf

² ר' משה אלשיך (1507 – אחרי 1593). תלמידו של ר' יוסף קארו, ורבו של ר' חיים ויטאל בתורת הנגלה.

³ להלן טעם ממזמור מ"א: [ב] אֲשֶׁר־י מִשְׁפִּיל אֶל-דָּל בְּיוֹם רָעָה וְיִמְלֹטֶהוּ ה': [ג] ה' יִשְׁמְרֶהוּ וְיִחַיֶּהוּ וְאֲשֶׁר בְּאֶרֶץ וְאֶל-תִּתְּנֶהוּ בְּנַפְשׁ אִיבֵינוּ: [ד] ה' יִסְעָדֵנוּ עַל-עֵרֶשׁ דְּוֵי כָל-מִשְׁכָּבוֹ הַפֶּכֶת בְּחַלְיוֹ: [ה] אֲנִי-אֶמְרֶתִּי ה' חֲנֻנִי רַפָּאָה נַפְשִׁי כִּי-חָטָאתִי לָךְ: [ו] אוֹיְבֵי יֹאמְרוּ רַע לִי מִתֵּי יָמוֹת וְאָבֵד שְׁמוֹ: [ז] וְאִם-בָּא לְרֹאשׁוֹ, שְׁוֹאָה דְבַר, לְבוֹ יִקְבָּץ-אֶנּוּ לוֹ, יֵצֵא לְחוּץ דְבַר: [ח] יִחַד עָלַי יִתְלַחֲשׁוּ כָל-שִׁנְאֵי, עָלַי יִחַשְׁבוּ רָעָה לִי: [ט] דְבַר-בְּלִיעַל צָדוֹק בּוֹ וְאֲשֶׁר שָׁכַב לֹא-יוֹסִיף לָקוּם: [י] גַם-אִישׁ שְׁלוֹמִי, אֲשֶׁר-בְּטוֹחֵתִי בּוֹ, אוֹכֵל לֶחְמִי, הִגְדִּיל עָלַי עֶקֶב: [יא] וְאֵתָהּ ה' חֲנֻנִי וְחִקְיָמִנִי וְאֲשַׁלְמָהּ לָקָם: [יב] בְּזֹאת יְדַעְתִּי כִּי-חֲפָצָתָ בִּי כִּי לֹא-יָרֵעַ אוֹיְבֵי עָלַי: ".

⁴ H. Gunkel, *Psalms*, Georgia 1998, pp.1-2. בחלק מהתרגום פסעתי בעקבות מ' וייס, המקרא כדמותו, ירושלים תשכ"ז, עמ' 49-53.

להם נגדו? לעתים תדירות מידי אנו לא מקבלים תשובה לשאלות אלו מן הטקסט עצמו, או על כל פנים לא תשובה משביעת-רצון. כתוצאה מכך, אנו חווים קושי רב, בבואנו להבהיר את גורלו של המשורר. או שהמשורר מדבר בכל מידי דימויים ותמונות. האויבים לכדו אותו בפח כפי שציידים עושים לחיית-פרא. מה הם עשו לו? הוא בטוח שהם עשו משהו...

מה שמכביד עוד על הפרשנות הוא הלהט שבאופי הישראלי, שאינו נרתע בפני ביטויי הגזמה נועזים ביותר אלא דווקא מחזר אחריהם. החוקר של זמננו, האיש בעל חוש-המציאות, איש המתינות וההיגיון, בייחוד הפרשן הפילולוגי של המקרא, אשר "פרשנות מפוכחת" היא כל תהילתו – עומד מול התפרצויות כאלה של העברי חס-המזג בחוסר אונים... הנה יעלה על דעת המשורר העברי לומר, שכבר היה בין יורדי בור וחזר משם; קורא הוא לה' נגד אויביו האישיים שישפוט בגללם תבל וכל אשר בה. מצפה הוא לראות את מלכו, את מלך יהודה הדלה והקטנה, כמלך על כל הגויים. האיש המודרני, שכמובן כל דיבור כזה ממנו והלאה, נראים לו "דברי הבאי כאלה" כבלתי אפשריים לגמרי.

2.1.8 התיאורים הכללים בספר תהלים נעשו בכוונת מכוון – מדרש תהלים [בובר] מזמור י"ח:

ר' יודן אומר בשם ר' יהודה, כל שאמר דוד בספרו, כנגדו וכנגד כל ישראל וכנגד כל העתים אמרו.

2.1.9 אין להכריע מה הייתה הצרה – עמוס חכם, ספר תהלים א' (דעת מקרא), עמ' קסה:

כבר העירונו לעיל כמה פעמים על שיטת מזמורי תהלים, שאינם מפרשים את פרטי הדבר שעליו הם מתפללים אלא עורכים את דבריהם בלשון כללית וסתמית, העושה את המזמור לתפלה שאפשר לאמרה בהזדמנויות רבות ושוונות. שטה זו נכרת בברור במזמור זה: אין לברר מתוך דברי המזמור מהי הצרה שממנה נושע המתפלל, וכיצד נושע מצרתו. הלשון 'ותרפאני' עשויה לרמז, כי המזמור הוא תפלת חולה שנתרפא. אך כבר הבאנו בפרוש שלשון 'רפואה' נתן להאמר על כל הצלה מכל צרה שהיא. אמנם מלבד לשון 'ותרפאני', הרומז לרפואה מחלי, יש במזמור גם לשון 'העמדת להררי עז' העשוי לרמז על מי שנתון במצור מפני אויב. ועוד בא במזמור הלשון 'פתחת שקי' הרומז על מי שנתון בצרה גדולה והוא מתאבל עליה במספד ובשק. ואין מדרך החולה הקרוב למיתה מחמת חליו ללבש שק ולערוד מספד. וכן אין זו מדרכם של הנצורים הלוחמים באויב הצר עליהם. העולה מכאן שאין להבין את הדברים האלה על מחלה ועל מצור פשוטם כמשמעם, אלא הם לשונות פיוט, המבטאות את חרדת המות, שאחזה במתפלל מחמת הצרה שהוא נתון בה.

2.2 [ד] ה' הַעֲלִיתָ מִן-שָׂאוֹל נַפְשִׁי חֵייתִנִּי מִיָּדֶי-בּוֹר:

2.2.1 השאול אינה גיהנום – ראב"ע הקצר לבראשית ל"ז, לה:

שאולה – כמו "מטה" (דב' כח, מג); והטעם: הקבר. ופה טעה המתרגם לתועים (הירונימוס), שתרגם שאול – גיהנום; והנה "כי לא שאול תודך" (יש' לח, יח); "ואציעה שאול" (תה' קלט, ח) - הפך "אם אסק שמים" (שם); "ערום שאול נגדו" (איוב כו, ו); ורבים אחרים.

2.2.2 השאול כמין מפלצת הטורפת את כל החיים ואיש לא שב ממנה:

ישעיה ה', יד: לְכֹן הִרְחִיבָה שְׂאוֹל נַפְשָׁה וּפְעָרָה פִּיהָ לְבָלִי-חֶק וַיִּרְדַּ הַדָּרָה וְהַמוֹנָה וּשְׂאוֹנָה וְעֵלָזָה בָּהּ: חֲבֻקֻק ב', ה: ...אֲשֶׁר הִרְחִיב כְּשְׂאוֹל נַפְשׁוֹ וְהוּא כְּמוֹת וְלֹא יִשְׁבַּע וַיִּאָּסֹף אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם וַיִּקְבֹּץ אֵלָיו כָּל הָעַמִּים: איוב ז', ט-י: כָּלָה עֵנִן וַיִּלְלָךְ כִּן יוֹרֵד שְׂאוֹל לֹא יַעֲלֶה: לֹא-יָשׁוּב עוֹד לְבֵיתוֹ וְלֹא-יִפְרְנוּ עוֹד מְקוֹמוֹ:

2.2.3 הנפש אינה הנשמה – ר' ישעיה מטראני לשמ"א כ"ה, כ"ט:

כל מקום שאומר הנפש הוא הגוף והנשמה ולא הנשמה לבד, דכתיב: "והנפש אשר תאכל" (ויקרא ז', כ) וכתוב: "על נפש מת" (במדבר ו', ו), ואין לומר על הנשמה 'נפש מת'.

2.3 [ה] זְמַרוּ לַה' חֲסִידָיו וְהוֹדוּ לְזִכְרֵ קִדְשׁוֹ: [ו] כִּי רָגַע בְּאֶפּוֹ חַיִּים בְּרָצוֹנוֹ בְּעָרֵב יָלִין כִּכִּי וְלִבְקָר רָנָה:

2.3.1 מבנה התקבולת בפס' ה:

זְמַרוּ	לַה'	חֲסִידָיו
וְהוֹדוּ	לְזִכְרֵ קִדְשׁוֹ	---

2.3.2 מדוע "לה" מקביל ל"זכר קדשו"? רד"ק:

והודו לזכר קדשו – כמו 'והודו לשמו', כי 'שמו' הוא זכר קדשו, כי בו נזכרהו; כי אמותת עצמו לא יִדְעֶנּוּ.

2.3.3 למה המשורר מתנסח בגוף שלישי? הרב אלחנן סמט⁵:

אף שבתים ה – ו (=פס' ו. י"פ) עוסקים בהצלתו של המתפלל, אין הוא מנסח דבריו בגוף ראשון: אין הוא אומר 'רגע נהג עמי באפו, וחיים נתן לי ברצונו, בערב לפני בבכי, ולבוקר קמתי ברינה' או בדומה לכך. סיבת הדבר היא שדברים אלו נאמרים לחסידיו של ה', ועל כן מנסח המתפלל את תיאור הצלתו האישית בדרך שיש בה מסקנה כללית ביחס למדתו של ה' – שהוא רב חסד וממהר להתרצות לאדם. בדרך זו הופכת הודאתו האישית של המתפלל להיות תשתית ללקח דתי כללי. זמרתם והודאתם של החסידים אינה רק על טובתו האישית של חברם, אלא על טוב ה' הכללי שנתגלה להם באמצעותו.

2.3.4 "רגע" ו"חיים" מתייחסים לציר הזמן – רד"ק:

כי רגע באפו – כי אם יכעס על האדם, רגע ומעט זמן יהיה כעסו; אבל רצונו – עם רצויו יהיה זמן רב וחיים ארוכים.⁶

2.3.5 "רגע" ו"חיים" מתייחסים לציר הגמול – רבי מנחם המאירי בפירושו השני למזמור:

ואמר "כי רגע באפו" (לעיל, ו) – ואפשר אצלי, שהוא מלשון "עורי רגע" (איוב ז, ה), כלומר: יש שברון באפו, וברצונו – חיים.

2.3.6 פירוש דו-משמעי למילה "רגע"? מדרש אלפא ביתא, בתי מדרשות ח"ב, ד"ה דבר אחר פ"ץ:

פ"צ ק"ר (=סדר האותיות בא"ב) – שהוא פוצע וקורע וטורף שמים וארץ זה על גבי זה מתחת שתי זרועותיו ומשחית את כל העולם כולו ברגע אחת, שנאמר: "כי רגע באפו חיים ברצונו".

2.3.7 "ערב" ו"בוקר" מתייחסים לציר הזמן – מלב"ים:

...שקצב את הזמן שרק בערב ילין בכי, ולבקר יבא רנה, שהיה זמנם [=של הצרות. י"פ] רק מערב עד בקר.

2.3.8 "ערב" ו"בוקר" מתייחסים לציר הגמול – רד"ק:

והמשיל עת הבכי והיגון לערב, שהוא חשך, ועת הישועה והטובה לבקר, שהוא אור ושמחה.

2.3.9 פירוש דו-משמעי למילים "ערב" ו"בוקר" – רד"ק (המשך רציף לקטע הקודם):

וכן דוד, האף שהראה לו על עונו, והוא הענש שהענישו בעולם הזה, היה בעיניו כרגע, ורצונו ובשורתו בסליחה - חיים ארוכים, שהם חיי העולם הבא.

2.4 [ז] וְאֲנִי אֶמְרָתִי בְּשִׁלְוֵי בַל-אֶמוּט לְעוֹלָם:

2.4.1 טעותו של המשורר – עמוס חכם, ספר תהלים א' (דעת מקרא), עמ' קסב:

ואני – הוי"ו באה כאן לבטא את הנגוד למה שנאמר לפני כן: 'כי רגע באפו חיים ברצונו', המשורר אומר: אבל לפנים לא חשתי בזאת אלא... הייתי סבור בעת שהייתי שרוי בשלוה... לעולם לא אמעד ואפל...

2.4.2 הגורם לטעותו של המשורר – ראב"ע:

כאשר יקרה לבריא בגופו ובחזקתו, שיחשוב שככה יהיה תמיד, ולא יבוא לו חלי שיחלש כחו.

⁵ הרב אלחנן סמט, "ארוממך ה' כי דליתני: מזמור ל' (חלק א)", בית המדרש הוירטואלי, מקור מקוון: http://www.etzion.org.il/vbm/archive/13-tehilim/10thilim30_f.rtf
⁶ ישעיהו נ"ד, ח: "בְּשִׁשְׁצָף קָצָף הַסִּתְרָתִי פָּנֵי רָגַע מִמֶּנּוּ וּבְחֶסֶד עוֹלָם רָחַמְתִּיךָ אֶמֶר גְּאֻלָּהּ ה'":

2.4.3 "בשלו" פירושו "בשלותי" – רש"י:

ואני אמרתי בשלוי - בשלונתי הייתי חושב: לא אמוט לעולם.

2.4.4 "שלו" פירושו "טעותי" – צ"פ חיות, ספר תהלים, קיוב תרס"ח², עמ' ל"ב:

ויש מי שאומר – וזה מחוור – כי תמשך המלה אל שלו בארמית שפ"י טעות, חטא ע' עזרא ד' כ"ב ועוד ובתרגום שלותא אני אמרתי בסכלותי.

2.4.5 דו-משמעות במילה "בשלו" – רש"ר הירש, ספר תהלים, ירושלים תשנ"ה 1995, עמ' 143:

השקפה מוטעית זו הפכה את עצם שלונתי לסכנה. השלווה החיצונית עלולה לגרום לשל פנימי, היינו אדישות פנימית כלפי פשעים מוסריים. מן הראוי לשים לב שהשורש שלה מחבר את שני המושגים.

2.4.6 דרכו של הרשע – תהלים י':

[ד] רָשָׁע כָּגֵבַהּ אֶפּוּ בַל-יִדְרֹשׁ אֵין אֱלֹהִים כָּל-מְזֻמּוֹתָיו: ... [ו] אָמַר בְּלִבּוֹ בַל-אֲמוּט לְדַר וְדַר אֲשֶׁר לֹא-בָרַע: ... [יא] אָמַר בְּלִבּוֹ שִׁכַח אֶל הַסִּתֵּיר פָּנָיו בַּל-רָאָה לְנֶצַח:

2.4.7 דרכו של הצדיק – מזמור ט"ז:

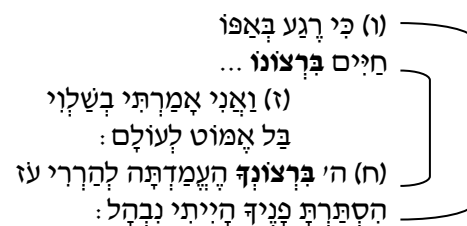
[ח] שְׁוִיתִי ה' לְנִגְדֵי תְמִיד כִּי מִימִינִי בַל-אֲמוּט: [ט] לָכֵן שָׁמַח לִבִּי וַיִּגַּל כְּבוֹדִי אֶף-בְּשָׂרִי יִשְׁכַּן לְבֶטֶח: [י] כִּי לֹא-תַעֲזֹב נַפְשִׁי לְשָׂאוֹל לֹא-תִתֵּן חֲסִידְךָ לְרֵאוֹת שְׁחַת: [יא] תוֹדִיעֵנִי אֲרַח חַיִּים שִׁבְעַ שְׁמֹחוֹת אֶת-פְּנִיךָ נְעֻמוֹת בְּיַמִּינְךָ נֶצַח:

2.5 [ח] ה' ברצונך העמדתה להררי עז הסתרת פניך הייתי נבהל:

2.5.1 האם ה' מעניש את המשורר? מלב"ם לפסוקים ז-ח:

ואני – אני חשבתי שהחיים והבריאות הם טבעיים, עד שכל עוד שהגוף בריא, הטבע נותנת שלא אחלה, וז"ש (=וזהו שאמר. י"פ) "אני אמרתי בשלו", ר"ל (רצונו לומר. י"פ) שכל עוד שאהיה שָׁלוּ בגופי, ולא ימצא בקרבי איזה הירוס ע"י ריב היסודות ומזגי הגוף ופרודם, "בל אמוט לעולם". אבל עתה נודע לי שהחיים הם השגחיים, תלויים בחפץ ה' ורצונו, כי רק "ברצונך העמדת להררי עז", העז שעליו עמד ההר שלי (היינו חיי גופי) על מכוננו, היה רצונך. על רצונך עמד ההר הנשגב. ובעת כי הסתרת פניך הייתי נבהל, כי התחיל ההר להתמוטט, כי מטו יסודותיו ואשיותיו, עד שהחולי לא היתה ע"י עונש השגחיי פעלתי, רק ע"י הסתרת פנים וסור ההשגחה:

2.5.2 הקבלה כיאסטית לפס' ו:

2.6 [ט] אֶלֶיךָ ה' אֶקְרָא וְאֶל-אֲדֹנָי אֶתְחַנֵּן: [י] מֵה-בָּצַע בְּדַמִּי בְּרִדְתִּי אֶל שְׁחַת הַיּוֹדֵךָ עֶפְרָה הַיְגִיד אֲמַתְּךָ: [יא] שָׁמַע-ה' וְחַנּוּנִי ה' הִיָּה-עֲזָר לִי:

2.6.1 "בדמי" פירושו "במותי" – ראב"ע לפסוקים ט-י:

יספר, כי לא מצא מה לעשות כי אם לקרוא ולהתחנן, ולומר: מה תועלת במותי? כי ה'דם' הוא הנפש (ע"פ דבי יב, כג), וכתוב "ושרט לנפש" (וי יט, כח).⁷

2.6.2 אולי "בדמי" פירושו בשתיקתי – מלב"ם (ביאור המילות):

בדמי – כמו "ורשעים בחשך ידמו" ... ענין כריתה; או שתיקה, כמו "יזמרך כבוד ולא ידום", ועז"א (=ועל זה אמר. י"פ) מה בצע כשאדום.

⁷ תהליך פרשני מורכב: דם = (לפעמים) נפש = (לפעמים) מת.

2.6.3 פירוש דו-משמעי למילה "בדמי" – מלב"ם (ביאור המזמור):

מה בצע בדמי, הנה בחיי יש לך בצע ותועלת ממני במה שאני מודה ומשבח לך, אבל בדמי, דהיינו בשתיקתי והפסק תנועתי (=מוות. י"פ), מה בצע יהיה לך...

2.6.4 המתים אינם מהללים את ה':

תהלים ו': (ה) שובה ה' חלצה נפשי הושיעני למען חסדך: (ו) כי אין במוות זכרך בשאול מי יודה לך: **תהלים פ"ח:** (י) עיני דאבה מני עני קראתיך ה' בכל יום שטחתי אליך כפי: (יא) הלמתים תעשה פלא אם רפאים יקומו יודוך סלה: (יב) היספר בקרב חסדך אמונתך באבדון: (יג) היודע בחשך פלאך וצדקתך בארץ נשיה: (יד) ואני אליך ה' שועתי ובבקר תפילתי תקדמך: **תהלים קט"ו:** (יז) לא המתים יחללוך יח ואלא כל ירדי דומה: ⁸ (יח) ואנחנו נברךך יח מעתה ועד עולם חללוך יח:

2.6.5 מדוע ה' נענה לתפילת המשורר? רמב"ן לשמות י"ג, טז:

וכונת כל המצות – שנאמין באלהינו ונודה אליו שהוא בראנו; והיא כונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין לעליון חפץ בתחתונים, מלבד זה שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו. וכונת רוממות הקול בתפלות וכונת בתי כנסיות וזכות תפלת הרבים זה הוא, שיהיה לבני אדם מקום שיתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם, ויפרסמו זה ויאמרו לפניו: בריותך אנחנו.

2.7 [יב] הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה: [יג] למען יזמרך כבוד ולא ידם ה' אלהי לעולם אודך:

2.7.1 מה פירוש "כבוד"? רד"ק לפס' יג:

למען יזמרך כבוד – והוא הנפש. כנגד מה שאמר "היודך עפר" (לעיל, ג).

3 מבנה המזמור:

[ב] אַרְוַמְכָּה ה' כִּי דַלִּיתִי וְלֹא שִׁמְחָתִי אֵיבִי לִי:	הודיה מתוך מבט אל העבר
[ג] ה' אֱלֹהֵי שְׁמֵעֵתִי אֶלֶיךָ וּתְרַפְּאֵנִי: [ד] ה' הֶעֱלִיתָ מִן שְׂאוֹל נַפְשִׁי חַיִּיתִי מִיַּרְדֵּי בּוֹר:	תחינה שהובילה להצלה
[ה] זָמְרוּ לַה' חֲסִידָיו וְהוֹדוּ לְזִכְרֵךְ קִדְשׁוֹ: [ו] כִּי רָגַע בְּאֶפֶס חַיִּים בְּרָצוֹנוֹ בְּעָרֵב יִלִּין כְּכִי וְלִבְקָר רִנָּה:	התלות בה'
[ז] וְאֲנִי אֶמְרָתִי בְּשִׁלְוֵי בַל אֶמוּט לְעוֹלָם:	בטחון שווא באדם
[ח] ה' בְּרָצוֹנְךָ הֶעֱמַדְתָּה לְהַרְרֵי עַז הַסִּפְרָתְךָ פָּנִיךָ הַיִּיתִי נִבְהַל:	התלות בה'
[ט] אֶלֶיךָ ה' אֶקְרָא וְאֵל אֲדֹנָי אֶתְחַנֵּן: [י] מַה בָּצַע בְּדַמִּי בְּרִצְתִי אֶל שַׁחַת הַיּוֹדֵךְ עֶפֶר הַיְגִיד אֶמְתָּךְ: [יא] שְׁמַע ה' וְחַנּוּנֵי ה' הִנֵּה עֹז לִי: [יב] הִפְכָתְּ מִסְפְּדֵי לְמַחּוֹל לִי פִתְחָתְּ שִׁקִּי וְתִאֲזַרְנִי שְׂמֵחָה:	תחינה שהובילה להצלה
[יב] הִפְכָתְּ מִסְפְּדֵי לְמַחּוֹל לִי פִתְחָתְּ שִׁקִּי וְתִאֲזַרְנִי שְׂמֵחָה: [יג] לְמַעַן יִזְמַרְךָ כְּבוֹד וְלֹא יָדָם ה' אֱלֹהֵי לְעוֹלָם אֹדְךָ:	הודיה מתוך מבט אל העתיד

4 משמעות המזמור:

4.1 חנוכת-הבית היא חנוכת בית המקדש:

4.1.1 דוד לא חיבר את המזמור, אלא שלמה – מכילתא בשלח שמות ט"ו, א:

עשר שירות הן: ... השמינית שאמר שלמה שני מזמור שיר חנוכת הבית לדוד. וכי דוד בנאו והלא שלמה בנאו שני ויבן שלמה את הבית ומה תלמוד לומר מזמור שיר חנוכת הבית לדוד אלא לפי שנתן דוד נפשו עליו לבנותו, נקרא על שמו...

4.1.2 דוד כתב את המזמור לכבוד חנוכת הבית העתידה – רש"י (בעקבות חז"ל):

שיר חנכת הבית – שיאמרוהו הלויים בחנכת הבית בימי שלמה (ראה שו"ט ל, ו).

⁸ רבי"ע לתהלים קט"ו, יז-יח: "יורדי דומה – מקום כריתות וארץ גזירה (ע"פ וי" טז, כב); כמו "נדמיתי אמן" (הו' ד, ה). ויש אומרים, כי הוא מגזרת "יולא דומייה ליי" (תה' כב, ג)... ואף כי אחריו כתוב: ואנחנו [נברך יח] – זאת הברכה היא בפה: להודות."

4.1.3 מה הקשר בין חנוכת בית המקדש לבין תוכן המזמור? ר' משה הכהן (בתוך ראב"ע):

ואמר רבי משה, כי דוד התאבל כאשר אמר לו נתן כי הוא לא יבנה הבית לשם; וכאשר אמר לו כי שלמה יבנה הבית, אז התאזר שמחה תחת אבלו, כי בנו כמוהו, ולא יחרפהו האויב (ראה תה' קב, ט). ואמר, כי יגון הנפש נמשל לחולי הגוף ויותר קשה, כדרך "רוח איש יכלכל מחלהו" (מש' יח, ד).

4.2 חנוכת-הבית היא חנוכת בית-הארזים של דוד:

4.2.1 דוד חלה בשעה שבנה את ביתו – ראב"ע:

והקרוב אלי, כי זה המזמור חברו בחנוכת ביתו, בית ארזים (ראה ש"ב ז, ב), כי הכתוב לא הזכיר 'בית השם'... ואותו הזמן חלה דוד ויחי מחליו (ראה להלן, ג).

4.3 חנוכת-הבית היא חנוכת-ביתו של כל אדם מישראל

4.3.1 שיר המבטא את שמחת הרועה שזכה לבית – א' פולק, על הסתומות במזמור, עמ' 104-108:

אין ספק שמצויים בספרנו שירים שנכתבו לצרכיהם הביתיים של ישראל, כגון חתונה, ברית-מילה, פדיון-הבן, חג הבכורים, עליה לרגל וכו' וכו'. אכן זה המזמור נועד להיות מושר במסבה של חנוכת-בית. אשר לאופי המזמור כולו, רואה אני בו שיר-רועים מובהק... ועל אף כל האמור לעיל סבורני, שאין כמו המזמור הזה מותאם לצורך מסבה חגיגית של חנוכת בית. בידוע, שלא כל איש מזרח זוכה לשכון בבית. על-פי-רוב גרים הם בבקתא, ויש מהם שגרים גם בסתר מערה. עוד בזמן ממשלת המנדט הבריטי בארץ-ישראל אפשר היה להיתקל בערבים שוכני מערות בשטח ההרים, לכן יצדק מאוד הדמיון בין הטרוגלודיט (=שוכן מערות, ובהשאלה פרימיטיבי) העלוב לבין הרועה הנתון בבור חשוך או בגיא צלמות. גדולה שמחתו עד למאד לאחר שיצא בשלום מן הגיא המסוכן המלא פחדים עד אין קצה.

4.3.2 לכל בית יש חנוכת-בית – דברים כ', ה:

... מי-הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַּיִת-חֲדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ יֵלֶךְ וְיָשֵׁב לְבֵיתוֹ פֶּן-יָמוּת בְּמַלְחָמָה וְאִישׁ אֲחֵר יִחְנָכֵנוּ:

4.3.3 האדם בוטח בביתו ובעושרו – תהלים מ"ט:

[ז] הַבְּטָחִים עַל-חֵילָם וּבְרַב עֲשָׂרָם יִתְהַלְלוּ: ... [יב] קִרְבָּם בְּתִימוֹ לְעוֹלָם מִשְׁפָּנֶתֶם לְדוֹר וָדוֹר קְרָאוּ בְּשִׁמוֹתֵם עָלַי אֲדָמוֹת: [יג] וְאָדָם בִּיקָר בַּל-יִלִּין נִמְשַׁל בְּבָהֳמוֹת נְדָמוּ:

5 מה הקשר של המזמור לחג-החנוכה?

5.1.1 בעיני חז"ל המזמור קשור דווקא לפורים – רש"י לפס' ט-יב:

ורבותינו דרשו כל המזמור על מרדכי ואסתר והמן ב'פסיקתא זוטי' (ראה פר"כ ח, ד): "וואני אמרתי בשלוי" (לעיל, ז) - אמר המן; "אליך... אקרא" - אמרה אסתר וכו', עד "היה עוזר לי"; "הפכת מספדי למחול לי" - אמר מרדכי וכל ישראל.

5.1.2 המקור הקודם ביותר לקשר בין המזמור לחנוכה – מסכת סופרים י"ח:

ובחנוכה, ארוממך ה'.

5.1.3 אמירת המזמור נפסקת להלכה – הטור או"ח קל"ג:

בכל זמן וזמן משנים המזמור לפי עניינו, כגון ברכי נפשי בראש חודש, וכאיל תערוג על אפיקי מים בחולו של מועד, ומזמור שיר חנוכת הבית בחנוכה.

5.1.4 ר' יוסף חיים מבגדד (הבן איש חי), שו"ת רב פעלים, חלק ג', או"ח, שאלה ה':

אפשר לומר, לעולם דוד המלך ע"ה לא אמר פסוק זה של חנוכת הבית, אלא גם הוא התחיל מן ארוממך, ופסוק זה בזמן בית שני, כשעשה הקב"ה להם נסים וניצולו וחנכו הבית והמזבח מחדש הוסיפו על מזמור זה פסוק זה, מפני שראו דכל דברי המזמור שייכים גם לעניינם, ואל תתמה על זה, כי מצינו כיצא בזה בגמרא [=בבא בתרא] דף ט"ו דסבר רבי יהודה ח' פסוקים של התורה יהושע הוסיפם וכתבם, ולכן יחיד קורא אותם, וכן פסוק וימת יהושע בספר יהושע, אלעזר בן אהרן הוסיפו וכתבו, ופסוק אלעזר בן אהרן מת שבספר יהושע פנחס הוסיפו, אע"פ שכל הספר נקרא על שם יהושע, והוא הדין הענין כאן.